

Directeur Nederlandsche Bank over toezicht op accountantsberoepsgroep

Prof. dr. A. Schilder is gepromoveerd op onafhankelijkheidsthema

Interview bij het afscheid van prof. A.W. Neisingh RE RA – partner KPMG IRM

In dit artikel het relaas van prof. dr. Arnold Schilder die, na een carrière van 26 jaar als accountant bij wat nu PwC is, vanuit toezichthoudende functies als directeur bij De Nederlandsche Bank en als bestuurslid van de Pensioen- en Verzekeringkamer zijn licht laat schijnen over de onafhankelijkheidsdiscussie in het accountantsberoep. Hij vraagt accountantskantoren om transparantie, om een draai naar de samenleving te maken, al realiseert hij zich dat accountants daarbij door de vertrouwelijkheidseis in een spagaat terecht kunnen komen.

Professor dr. Arnold Schilder: ‘De samenleving heeft haast. Je kunt in de krant elke dag wel een passage vinden over misstanden in het financiële beleid van ondernemingen. En de accountants laten het in de perceptie van de samenleving daarbij afweten. Ik heb hier bijvoorbeeld een artikel uit de Financial Times van 2 juli. De auteur beschrijft naar aanleiding van alle misstanden bij Enron, Worldcom en andere ondernemingen het bestaande afsprakensysteem om ons economisch systeem draaiende te houden, wat hij een *fundamental bargain* noemt. De Times benoemt in dat kader onder meer de Raad van Commissarissen en de gezamenlijke verslaggevingsstandaarden en komt op een gegeven moment uit bij de accountants. De krant schrijft bijna wanhopig: ‘Jullie waren er toch om ons te behoeden?’ En de auteur stelt vervolgens de kwestie of het hele accountantsberoep dan maar opgedoekt moet worden. En moeten we misschien ook het hele stelsel van toezicht door commissarissen opheffen?’

Schilder illustreert met dit krantenartikel de substantiële en existentiële vraagstukken achter alle kritiek op accountants. Maar er is meer. ‘Ik kreeg vanmorgen nog een notitie van de Europese Centrale Bank uit Frankfurt met wat vragen in het kader van een nota die als werktitel ‘Post-Enron’ heeft. In Engeland gaan stemmen op om de mededingingsautoriteit onderzoek te laten doen naar de vraag of vier overgebleven, internationale accountantskantoren niet te weinig is. De redenering is dat bij fusies en overnames er snel conflicterende belangen kunnen ontstaan tussen firma’s die op de een of andere wijze bij de betreffende ondernemingen betrokken zijn. De voorzitter van de Engelse toezichthouder heeft al gezegd dat het ‘most unfortunate’ is dat er nog maar vier over zijn.’

Een ander aspect van de door Schilder gesignaleerde sense of urgency heeft te maken met integriteitsvraagstukken van na 11 september. Hij zegt: ‘We moeten zor-

Het afscheid van Dries Neisingh is geplaatst onder het thema ‘Nieuwe tijden voor accountants’, de titel van het seminar op 12 november aan de Rijksuniversiteit Groningen, waar hij zijn afscheidscollege zal houden. Nu zijn nieuwe tijden van alle tijden, maar toch zijn de huidige tijden wel buitengewoon roerig. Daarom is het thema goed gekozen. Dat vinden ook vier vooraanstaande denkers en publicisten, die zich allen bezighouden met de belangrijkste elementen uit het levenswerk van Dries Neisingh. Zij geven op het genoemde afscheidseminar acte de présence en stemden bovendien toe in een interview met Compact. De volgende onderwerpen komen daarbij aan bod:

1. Welke wettelijke kaders staan de opdrachtgever en de accountant bij de verlening van assurance-diensten ter beschikking? Spreker: prof. mr. H. Franken, hoogleraar Universiteit Leiden.
2. De accountant als logische uitvoerder van privacy-audits, welke aanvullende deskundigheid is vereist? Spreker: mr. P.J. Hustinx, voorzitter College Bescherming Persoonsgegevens.
3. Welke IT-kennis mag de afnemer van assurance-diensten bij de accountant verwachten? Spreker: dr. R.G.A. Fijneman RE RA, universitair hoofddocent Universiteit van Tilburg, partner KPMG IRM.
4. Hoe heeft het denken over toezicht en toezichthouders zich ontwikkeld? Spreker: prof. dr. A. Schilder RA, directeur Nederlandsche Bank, bestuurslid Pensioen- en Verzekeringkamer en hoogleraar UvA.

gen dat misdadigers niet overal met hun geld naartoe kunnen. Iedereen die dat kan moet helpen. Alle hens aan dek. De Nederlandsche Bank en de Pensioen- en Verzekeringkamer hebben snel gereageerd. Maar waar zijn de accountants op dit punt? We hebben een discussie gehad over de bijdrage van accountants aan MOT-meldingen, maar daar reageert de beroepsgroep zuinig op. En dat is jammer want accountants zouden een goede rol kunnen spelen in de bestrijding van terrorisme, vanwege de kennis en de methodieken die ze hebben. Ik begrijp het wel. Er zit een commerciële kant aan want die dingen kosten tijd en dus geld. En opdrachtgevers zitten er ook niet op te wachten. En je moet het zorgvuldig doen, want als je doorschiet sta je inderdaad zomaar voor de Raad van Tucht. Lastige dilemma’s voor de accountants. Ik denk er helemaal niet goedkoop over. Maar bottomline is het toch zo dat er in de samenleving een gevoel is van grote urgentie waar ook de accountants aan moeten beantwoorden. En als je dat gevoel van urgentie als beroepsgroep niet goed adresseert, loop je het risico dat een samenleving het bestaansrecht van accountants ter discussie gaat stellen en dat Brussel gaat zeggen dat de verplichte controle van jaarrekeningen door accountants maar moet worden opgeheven. Terug naar controle op vrijwillige basis. Zo is het ook begonnen tenslotte. Het begint echt dit soort fundamentele ernst te krijgen.’

Controle en advies

Schilder benadrukt dat hij spreekt over de perceptie in de samenleving en niet over zijn eigen visie op het accountantsberoep. Want zijn eigen visie is veel genuanceerder. In 1994 is hij namelijk gepromoveerd op het onderwerp 'Onafhankelijkheid van accountants' in Groningen bij Bouma en Jaap van Manen was één van degenen die in zijn promotiecommissie zat. En één van zijn stellingen toen was dat controle en advies niet uit elkaar getrokken moesten worden omdat de combinatie beide kanten wijzer kan maken; accountants die ook een stuk advies doen kunnen tot meer diepgang komen in hun controle omdat ze beter begrijpen wat er in brede zin aan de hand is binnen de onderneming en omgekeerd kunnen consultants nuttige dingen leren van de wat kritischer observaties van hun collegae, de accountants. Schilder: 'Maar je zit met het feit dat de perceptie op het punt van controle en advies de beroepsgroep min of meer dwingt om daarover ingrijpende afspraken te maken.'

Volgens hem zouden dat soort afspraken prima overgelaten kunnen worden aan de eigen beroepsgroep. De trend van het onafhankelijkheidsdenken komt immers uit de beroepsgroep zelf. Het resultaat van het eigen zelfonderzoek in de nieuwe, gezamenlijke beroepsregels van NIVRA en NOvAA is in zijn ogen dan ook goed stuk. Schilder: 'Docters van Leeuwen heeft als voorzitter van de Raad voor Financiële Toezichthouders een briefje geschreven aan NIVRA en NOvAA met de boodschap van "Goed stuk. Blij dat het er is". Maar vervolgens is het dus opnieuw de vraag of de perceptie in de samenleving vindt dat het daarmee klaar is. En ik denk dat dat niet zo is. Twee jaar geleden heb ik een lezing gegeven op de Limperg-dag over dit onderwerp en stelde ik het externe toezicht aan de orde. Onze redenering was dat naarmate accountantskantoren commercieel steeds succesvollere ondernemingen worden, de samenleving in toenemende mate zal zeggen: "Dat is allemaal prima, maar jullie zijn tegelijkertijd de hoeders van belangrijke waarden in de samenleving en dan willen we toch een rem op jullie commerciële driften zetten door vormen van extern toezicht." Ik heb toen een vergelijking getrokken met banken en verzekeraars. Die leveren een maatschappelijk belangrijk goed in een commerciële vorm en dat gunnen we die bedrijven ook, maar het is voor de consument zo belangrijk dat de samenleving heeft gezegd dat daar toch een waakhond bij moet die zorgt dat het goed gebeurt.' Schilder ziet dat de samenleving nu vindt dat dit ook voor accountants geldt. Accountantskantoren leveren net als banken een belangrijke, maatschappelijke dienst. In het geval van accountants is dat betrouwbaarheidstoevoeging aan financiële informatie. En ze doen dat in een commerciële setting. Daar zitten risico's aan vast. De maatschappij maakt zich zorgen over die risico's. Daarom is een belangrijke rol weggelegd voor een externe toezichthouder die ook kijkt naar zelfregulering, eigen normen en de naleving daarvan in de praktijk.

Externe druk

Schilder: 'Onder invloed van die maatschappelijke druk zijn NIVRA en NOvAA bij elkaar gekomen. Dat is een

goede zaak en ook minder spectaculair dan het lijkt. Er zijn in de afgelopen tien jaar meer golfbewegingen in die richting geweest. Ik heb er zelf met mijn neus bovenop gezeten toen ik in 1994 en 1995 voorzitter van het NIVRA was – in die tijd hebben we de gezamenlijke gedrags- en beroepsregels van RA's en AA's afgesproken. En nu, onder externe druk, dat is evident, hebben ze elkaar opnieuw gevonden. Een compliment aan de leiding van die organisaties dat het ze gelukt is. Overigens op een heel laat moment. Ik was bij de beslissende zitting van de vaste kamercommissie van EZ en de avond daarvoor was het convenant gesloten. En je zag onmiddellijk wat het effect was op de commissie, die redeneerde dat zij zelf weer wat meer kon afwachten op wat er uit de beroepsgroep zelf zou komen nu de beide organisaties het met elkaar eens waren geworden. Dat geldt niet voor alle Kamerleden trouwens, maar de teneur was dat de accountants weer een goed aanspreekbare partij waren geworden.'

Schilder waarschuwt voor een dreigend inzakken van het tempo. 'Met nieuwe regelgeving is vanuit de beroepsorganisaties het initiatief gepakt, maar met het verder opzetten van extern toezicht moet wel worden doorgezet. Het lijkt net alsof het een beetje stilstaat in Nederland, terwijl men in Amerika druk doende is en ook in Canada belangrijke stappen zijn gezet. Het wordt echt tijd.'

Overkill

Passend in de nuance die Schilder mede op basis van zijn eigen langjarige ervaring heeft ten aanzien van de beroepsgroep van accountants, is het stellen van de vraag of het eigenlijk wel terecht is dat accountants nu in hoge mate de schuld krijgen van alle misstanden bij Enron, Worldcom en de andere. 'Daar zit naar mijn mening ook wel overkill in,' zegt hij bedachtzaam. Schilder wijst opnieuw op andere verdedigingslijnen. 'Waar waren de commissarissen, de non executive directors?' Hij legt uit dat De Nederlandsche Bank ook zo werkt bij toezicht op de banken. De Raad van Bestuur van een bank voert het beleid en de commissarissen houden toezicht. Dat is de allereerste en de belangrijkste lijn. Daarna kom je volgens Schilder toe aan andere mechanismen als interne maatregelen, interne accountants, compliance officers, de externe accountants en externe toezichthouders. 'Bovendien heb je dan ook nog eens een schil van analisten en rating agencies. Het schokkende bij Enron is dat alles bij elkaar gefaald heeft. Je moet dus niet eenzijdig naar de accountants kijken.'

Hij kan desgevraagd wel een reden bedenken waarom accountants toch zo'n zwaar deel van de verantwoordelijkheid op hun bordje hebben gekregen. 'Het is een heel aanspreekbare groep. Ze moeten allemaal ergens lid van zijn.' Hij wijst ook op de zogenoemde *expectation gap*. Dit gat tussen verwachting en werkelijkheid is mede het gevolg van het bekende Limperg-adagium dat de accountant zoveel moet doen als nodig is om de verwachtingen van het maatschappelijk verkeer te bevredigen, maar geen grotere verwachtingen moet oproepen dan hij kan waarmaken. Schilder: 'Als principe vind ik dit heel mooi. De accountant als vertrouwensman van het maatschappelijk verkeer. Limperg bedoelde dat ook heel positief. Het was meer een opdracht en een aanspo-

ring dan een geruststelling. Maar het wordt riskant als de accountantskantoren denken dat ze die vertrouwensrol per definitie hebben.'

Hij wijst op een essentiële voorwaarde voor vertrouwen: 'Transparantie. Alleen een onderneming die laat zien wat de dilemma's zijn, waar het geld wordt verdiend en waar problemen zitten, alleen zo'n onderneming kan het vertrouwen van de samenleving winnen.' Shell is volgens Schilder een mooi voorbeeld van een bedrijf dat een dergelijke opstelling heeft gekozen. 'Het was natuurlijk altijd een sterk technologisch concern, dat zich echter heeft gerealiseerd dat het een license to operate krijgt van de omgeving waarin het concern moet werken. Shell heeft zich gedraaid naar de samenleving.' En dat hebben de accountantskantoren in zijn observatie de laatste jaren verzuimd. 'Accountantskantoren zijn niet echt transparant. Accountants zouden ten minste indringend moeten uitleggen hoe hun mechanismen werken met al die verschillende dienstverleningen en welke maatregelen ze eventueel hebben moeten nemen als ze ergens mis zaten. Shell rapporteert heel openlijk over het aantal dodelijke ongelukken binnen het concern in het afgelopen jaar. Schokkende aantallen hoor, ruim veertig vorig jaar. Maar op het moment dat je dat deelt met de maatschappij, weten mensen dat er in ieder geval geen verborgen luiken zijn. Dat ontbreekt bij accountantskantoren. En dan kan er een reactie ontstaan die nu aan de orde is en zich zo heftig tegen de accountancy richt.' Overigens benadrukt hij bij wijze van spreken in dezelfde adem dat hij heel goed weet hoe moeilijk een dergelijke attitudewijziging is. 'Want dit staat een beetje haaks op de natuurlijke teruggetrokkenheid van de accountant, die ook gebonden is aan de vertrouwelijkheid ten opzichte van zijn cliënt. Dat is een spagaat. Maar de drive van de accountant zou toch moeten zijn zo goed mogelijk begrepen te worden.'

Kwaliteitsborging

Schilder is lid van de Standards Advisory Committee (SAC) en adviseert vanuit die hoedanigheid drie keer per jaar de International Accounting Standards Board (IASB) over voorgenomen plannen van de IASB. De IASB is natuurlijk geen toezichthouder op de beroepsgroep van de accountant. Want bij de IASB gaat het vooral om het opstellen van normen voor financiële verslaggeving. Schilder: 'Maar we bepalen natuurlijk wel voor een heel stuk de agenda van waar accountants zich mee bezig moeten houden, waar ze verstand van moeten hebben en waar ze hun cliënten ook in moeten adviseren. Want er komen nog heel ingewikkelde standaarden aan. Dat merk je nu al, ook bij de banken. Je moet precies weten hoe het zit met bijvoorbeeld de verschillen tussen IAS en US GAAP. En dat laat onmiddellijk zien dat je accountants nodig hebt die van de hoed en de rand weten bij dit soort internationale verschillen. Een accountant is bijna exclusief expert op deze punten. Ook bij DNB halen we soms zulke externe deskundigen binnen om ons even bij te praten.'

Wel vindt Schilder dat we af moeten van al die historisch verklaarbare, nationale en internationale verschillen. Om die reden is in feite de IASB opgericht ter vervanging van alle nationale richtlijnen en regels. Maar het belangrijkste blok tegen de IASB komt zoals bekend van Amerika. Toch krijgt de IASB steeds meer draagvlak. Recent is bekrachtigd dat Europa in 2005 de richtlijnen van de IASB gaat invoeren. Ook Australië doet mee, evenals een aantal andere landen in het Verre Oosten als Hongkong en Maleisië. Canada neemt een tussenpositie in. 'En er is nu wat beweging gekomen in de Verenigde Staten, mede door Enron,' aldus Schilder. 'Want ze kunnen wel roepen dat alles zo goed is geregeld in de Verenigde Staten, maar er zijn toch duidelijk misstanden gebleken.'

De functie van goede standaarden is onder meer dat ze heldere uitgangspunten leveren in de discussie met de klant over wat wel en wat niet oorbaar is. Schilder: 'Maar dit laat onverlet dat je er als accountant zelf bovenop moet zitten. Want regeltjes alleen vormen te weinig garantie tegen misstanden.' Hij wijst in dit verband op het werk van de International Federation of Accountants (IFAC), die probeert met nieuwe methodieken van kwaliteitsborging binnen de accountantsberoepsgroep die noodzakelijke aanvulling op het bestaan van de internationale verslaggevingsregels tot stand te brengen.

Relatie met Dries Neisingh

Arnold Schilder: 'Ik ken Dries al heel lang vanuit mijn langdurige verblijf in de accountantswereld. Ik heb 26 jaar gewerkt bij wat nu dan PricewaterhouseCoopers heet, ben voorzitter van het NIVRA geweest en heb in allerlei commissies gezeten. Ook ben ik parttime-hoogleraar Accountantscontrole. Het is een vrij kleine wereld waarin je elkaar regelmatig tegenkomt en zo heb ik hem leren kennen als een zeer gewaardeerde en plezierige collega. Bovendien heb ik een speciale band met Groningen vanwege mijn promotie daar. En, Dries heeft in zijn inaugurele oratie wat kritische uitspraken gedaan over een belangrijk Memorandum van DNB. Toch eens kijken of ik daar nog op terugkom ...'